

УДК 378.147:316.7

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ

Фролова О. О.

У статті обґрунтовано педагогічні умови формування соціокультурної компетенції у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування: забезпечення мотивації майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі; розроблення та впровадження методичного супроводу до викладання професійно орієнтованих дисциплін; реалізація міждисциплінарної координації у навчанні професійно орієнтованих дисциплін у вищих морських навчальних закладах. Схарактеризовано напрями їх реалізації в навчальному процесі.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, майбутні судноводії, педагогічні умови, професійно орієнтоване спілкування.

В статье обоснованы педагогические условия формирования социокультурной компетенции в процессе подготовки будущих судоводителей к профессионально ориентированному общению: обеспечение мотивации будущих судоводителей к работе в мультинациональном экипаже; разработка и внедрение методического обеспечения в преподавание профессионально ориентированных дисциплин; реализация междисциплинарной координации при изучении профессионально ориентированных дисциплин в высших морских учебных заведениях. Охарактеризованы направления их реализации в учебном процессе.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, будущие судоводители, педагогические условия, профессионально ориентированное общение.

The article deals with the pedagogical conditions of sociocultural competence formation in the training process of future navigators to the professionally-oriented communication: 1) motivation of future navigators for working in a multinational crew; 2) development and implementation of methodical guidelines for profession-focused disciplines teaching; 3) interdisciplinary coordination in the learning process of profession-focused disciplines at higher maritime educational institutions. The guidelines for their implementation in the learning and teaching process are presented.

Key words: sociocultural competence, future navigators, pedagogical conditions, professionally-oriented communication.

Постановка проблеми. У часи розширення міжнародних зв'язків України з метою інтегруватися у світове морське співтовариство, фахова підготовка майбутнього судноводія визначається сформованістю його професійних та особистісних якостей, серед яких особливе місце займають соціокультурні знання та розвинуті вміння міжкультурного професійно орієнтованого спілкування. Мультинаціональні та мультиетнічні екіпажі стали реальністю останніх десятиліть. Нині не є винятком екіпажі, в яких працюють представники п'яти і більше національностей. Така ситуація призводить до необхідності розгляду проблеми порозуміння серед членів суднової команди (на внутрішньому рівні), між судном та береговими службами (на зовнішньому рівні).

До проблеми культурного порозуміння у мультинаціональному судновому середовищі наразі звертаються вітчизняні (Н. Бобришева, С. Козак, В. Костюк, Л. Ліпшиць, Н. Слюсаренко та ін.) та зарубіжні дослідники (О. Гушчін, Т. Андрес, Н. Іakovaki, С. Chirea-Ungureanu, А. Noble, М. Progolaki, J. Horck та ін.). У своїх працях вони зазначають, що проблема підготовки фахівців морського транспорту у цьому напрямі є своєчасною, адже сприятиме більш якісному виконанню моряками своїх професійних обов'язків в умовах багатонаціонального екіпажу.

Проте, незважаючи на вагомі наукові результати цих досліджень, проблема формування соціокультурної компетенції у процесі підготовки майбутніх судноводіїв залишається актуальною та потребує подальшого дослідження.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови формування соціокультурної компетенції та схарактеризувати напрями їх реалізації у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування.

Виклад основного матеріалу. Беручи до уваги, той факт, що на формування соціокультурної компетенції мають вплив зовнішні фактори, нами було визначено низку педагогічних умов, створення яких забезпечить прогнозований результат, а саме: 1) забезпечення мотивації майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі; 2) розроблення та впровадження методичного супроводу до викладання професійно орієнтованих дисциплін; 3) реалізація міждисциплінарної координації у навчанні професійно орієнтованих дисциплін у вищих морських навчальних закладах.

Отже, першою умовою формування означеної компетенції є *забезпечення мотивації майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі*.

Специфіка сучасної морської галузі, яка базується на міжкультурній взаємодії та співпраці, впливає на зміцнення у майбутніх судноводіїв мотивів, що тісно пов'язані з їхньою професійною діяльністю в умовах мультинаціонального середовища. Ці мотиви поділяються на дві основні групи: зовнішні та внутрішні [3; 5; 6].

На думку А. Реана, до внутрішніх мотивів відносяться: задоволення від самого процесу і результату роботи; можливість найбільш повної самореалізації саме в обраній діяльності. Серед зовнішніх мотивів дослідник розрізняє позитивні та негативні. До зовнішніх позитивних мотивів віднесено: грошове забезпечення, прагнення до кар'єрного зростання, потреба у досягненні соціального престижу і поваги з боку інших [6]. Зважаючи на дійсні переваги працевлаштування майбутніх судноводіїв у міжнародних судноплавних компаніях, ці мотиви є перспективними. До зовнішніх негативних мотивів А. Реаном віднесено: прагнення уникнути критики керівництва або колег; запобігання можливих покарань або неприємностей [6]. Домінування у майбутнього судноводія таких мотивів означає, що він не має бажання стати частиною мультикультурного суднового середовища, інтегруватися до нього, а керується лише прагматичними міркуваннями.

У процесі професійної підготовки майбутніх судноводіїв варто зосередити увагу на зміцненні в них внутрішніх та зовнішніх позитивних мотивів, які дуже тісно пов'язані з особливостями діяльності у складі мішаного суднового екіпажу. Для досягнення бажаного результату варто використовувати засоби, які пов'язані зі: 1) створенням спеціально розробленої системи проблемних завдань, виконуючи які майбутні судноводії відчували б результат своєї діяльності; 2) використанням країнознавчого матеріалу; 3) залученням емоційної сфери у процес навчання; 4) характером педагогічного впливу викладача, зокрема, наявністю стимулів; 5) розробленням системи позааудиторних занять [2; с. 130–131].

Зупинимося детальніше на формах, методах та засобах навчання, необхідних для дотримання означеної умови. Для цього процес підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування пропонується організувати таким чином:

- на заняттях пояснювати важливість соціокультурної інформації для подальшої успішної професійної діяльності у сучасній морській міжкультурній спільноті;
- відвідувати презентації відомих круїнгових компаній з метою ознайомлення з вимогами до підбору кадрів до міжнародних рейсів, рівня їх компетентності;
- здійснювати підготовку до майбутньої співбесіди щодо працевлаштування на судна з мультинаціональною судною командою англійською мовою;
- залучати до проведення занять досвідчених судноводіїв (капітанів, старших помічників), які працювали у мішаних суднових екіпажах;
- аналізувати факти невдалої комунікації між членами багатонаціональної команди з використанням матеріалів розслідування морських аварій (maritime accident reports);

- розв'язувати професійно орієнтовані завдання з використанням кейс-методу, що сприяє розвитку пізнавального інтересу студентів;
- забезпечувати обмін досвідом між студентами старших та молодших курсів;
- використовувати автентичні матеріали (наприклад, судову документацію);
- обговорювати можливості застосування здобутих соціокультурних знань, умінь та навичок у майбутній професійній діяльності судноводія;
- залучати студентів до участі в олімпіадах, науково-практичних конференціях;
- запрошувати до участі у позааудиторних заняттях іноземних студентів з метою набуття досвіду міжкультурної комунікації;
- здійснювати моніторинг навіть незначних досягнень студентів для підсилення їхньої внутрішньої та зовнішньої позитивної мотивації.

Використання зазначених форм, методів та засобів навчання забезпечує формування мотиваційного комплексу майбутнього судноводія, в якому домінують позитивні мотиви до подальшої професійної діяльності в умовах мультикультурного середовища.

Розроблення та впровадження методичного супроводу до викладання професійно орієнтованих дисциплін – друга педагогічна умова формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв.

Доцільно проаналізувати дефініцію “методичний супровід”. Погоджуємося з думкою Т. Сорочан щодо розуміння цього поняття як професійної взаємодії суб'єктів педагогічної діяльності щодо спільного опанування інноваціями [7, с. 34]. Зокрема, дослідниця вважає, що основами методичного супроводу є: демократичність – урахування різних точок зору, підходів, колегіальність під час прийняття певного рішення; ситуація вибору – розроблення кількох варіантів програм, моделей діяльності, технологій, які створюють передумови для свідомого вибору; самореалізація – можливість розкриття особистісного потенціалу кожного учасника педагогічного процесу; співтворчість – спільна діяльність суб'єктів, які мають бажання досягти нових кількісних і якісних результатів [7, с. 35].

Зазначимо, що методичний супровід забезпечує допомогу педагогічним кадрам у процесі професійної діяльності. До його основних ресурсів можна віднести такі: інформаційні (навчальні програми, навчальні посібники, методичні рекомендації, конспекти занять, електронні ресурси тощо) та людські (професорсько-викладацький склад кафедр вищих морських навчальних закладів, досвідчені судноводії в якості консультантів).

Ефективними формами роботи, які доцільно застосовувати для забезпечення методичного супроводу, вважаємо такі:

- створення робочих груп для розроблення та оновлення навчальних програм, навчально-методичних матеріалів;
- підтримка професійних зв'язків із партнерськими вищими морськими навчальними закладами;
- залучення консультантів із досвідом роботи в мультикультурному судовому колективі;
- проведення серії семінарів (workshops), майстер-класів;
- відвідування занять колег з метою їх аналізу;
- підтримка зв'язків з крьюнговими компаніями для ознайомлення з сучасними вимогами до якості професійної підготовки майбутніх судноводіїв;
- участь у науково-практичних конференціях з метою обміном досвіду.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що використання вищезазначених форм роботи цілком сприяє розробленню та впровадженню методичного супроводу до процесу підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування.

Розглянемо третю умову – *реалізація міждисциплінарної координації у навчанні професійно орієнтованих дисциплін у вищих морських навчальних закладах*.

Координація змісту професійно орієнтованих дисциплін забезпечує логічну та системну організацію досліджуваного процесу, розширює міждисциплінарні

зв'язки, сприяє активному використанню здобутих соціокультурних знань, умінь та навичок, задовольняє потреби та розвиває професійні мотиви студентів вищих морських навчальних закладів. Міждисциплінарна координація слугує засобом для налагодження взаємозв'язків у процесі вивчення означених дисциплін [4]. Для цього здійснюється пошук варіантів щодо узгодження навчальних програм з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки [1] за суміжними темами, визначається послідовність вивчення спорідненої навчальної інформації за семестрами та курсами.

Планомірне використання міждисциплінарних зв'язків у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування сприяє успішному оволодінню соціокультурними знаннями, вміннями та навичками, необхідними для успішної міжкультурної комунікації, співпраці та взаємодії у подальшій діяльності у мультинаціональному середовищі [13].

Так, реалізація міждисциплінарної координації має здійснюватися за такими напрямками:

- аналіз структуро-логічної схеми професійної підготовки майбутнього судноводія у вищих морських навчальних закладах;
- визначення оптимальних можливостей для налагодження міждисциплінарних зв'язків для забезпечення ефективної соціокультурної підготовки;
- здійснення корекції навчальних програм означених дисциплін;
- усунення навчального матеріалу, що дублюється;
- координація подальшої спільної роботи викладачів професійно орієнтованих дисциплін щодо узгодження дій, спрямованих на покращення підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування.

Пропонуємо варіанти здійснення міждисциплінарної координації. На рис. 1 висвітлено можливі взаємозв'язки між професійно орієнтованими дисциплінами на основі ІМО модельних курсів за тематичним принципом.

Зокрема, передбачено використання навчально-методичних матеріалів ІМО модельних курсів для забезпечення ефективності цього процесу. Так, реалізація міждисциплінарної координації відбувається безпосередньо через визначення шляхів презентації та вивчення суміжних тем.

Аналізуючи зміст першої теми "Міжнародні та національні документи, які регламентують несення вахти, рейсове планування та організацію навігаційного містка", виділяємо послідовність введення її на заняттях з професійно орієнтованих дисциплін: Спочатку бажано ознайомити майбутніх судноводіїв з основними положеннями нормативно-правових документів міжнародного та національного рівнів ("Стандарти Міжнародної морської організації"), з'ясувати основні вимоги до несення вахти ("Практика несення штурманської вахти"), на основі автентичних матеріалів (наприклад, суднова документація, мемуари капітанів) проаналізувати основні помилки членів команди у процесі виконання їх службових обов'язків ("Менеджмент морських ресурсів", "Управління ресурсами навігаційного містка"). Під час вивчення означеної теми доцільно дотримуватися методичних рекомендацій ІМО модельних курсів 1.21 "Особиста безпека та соціальна відповідальність" [8], 7.01. "Капітан та старший помічник капітана" [11] та 7.03 "Вахтовий помічник капітана" [12].

Вивчення другої теми "Міжнародні конвенції, направлені на безпеку судноплавства: причини аварійності у морській галузі" також об'єднує декілька професійно орієнтованих дисциплін та ІМО модельний курс 7.01. "Капітан та старший помічник капітана", але основна увага більше приділяється роботі з офіційними джерелами (наприклад, розслідування аварійних ситуацій). Майбутні судноводії мають можливість дослідити негативний вплив "людського фактору" на рівень безпеки експлуатації судна, особливо за ситуацій, коли члени мультинаціонального екіпажу погано взаємодіють та співпрацюють.

Метою вивчення третьої теми "Організація колективної роботи на навігаційному містку" є ознайомлення майбутніх судноводіїв з оптимальними шляхами забезпечення дотримання членами мультинаціональної команди дисциплінарних вимог, сприяння позитивному психологічному клімату в судовому екіпажі. Варто звернути увагу на той факт, що чіткий розподіл професійних завдань гарантує ефективну взаємодію та співпрацю. Означена тема розглядається у

курсів дисциплін “Менеджмент морських ресурсів”, “Управління ресурсами навігаційного містка” та в ІМО модельних курсах 1.21 “Особиста безпека та соціальна відповідальність”, 7.01. “Капітан та старший помічник капітана”.

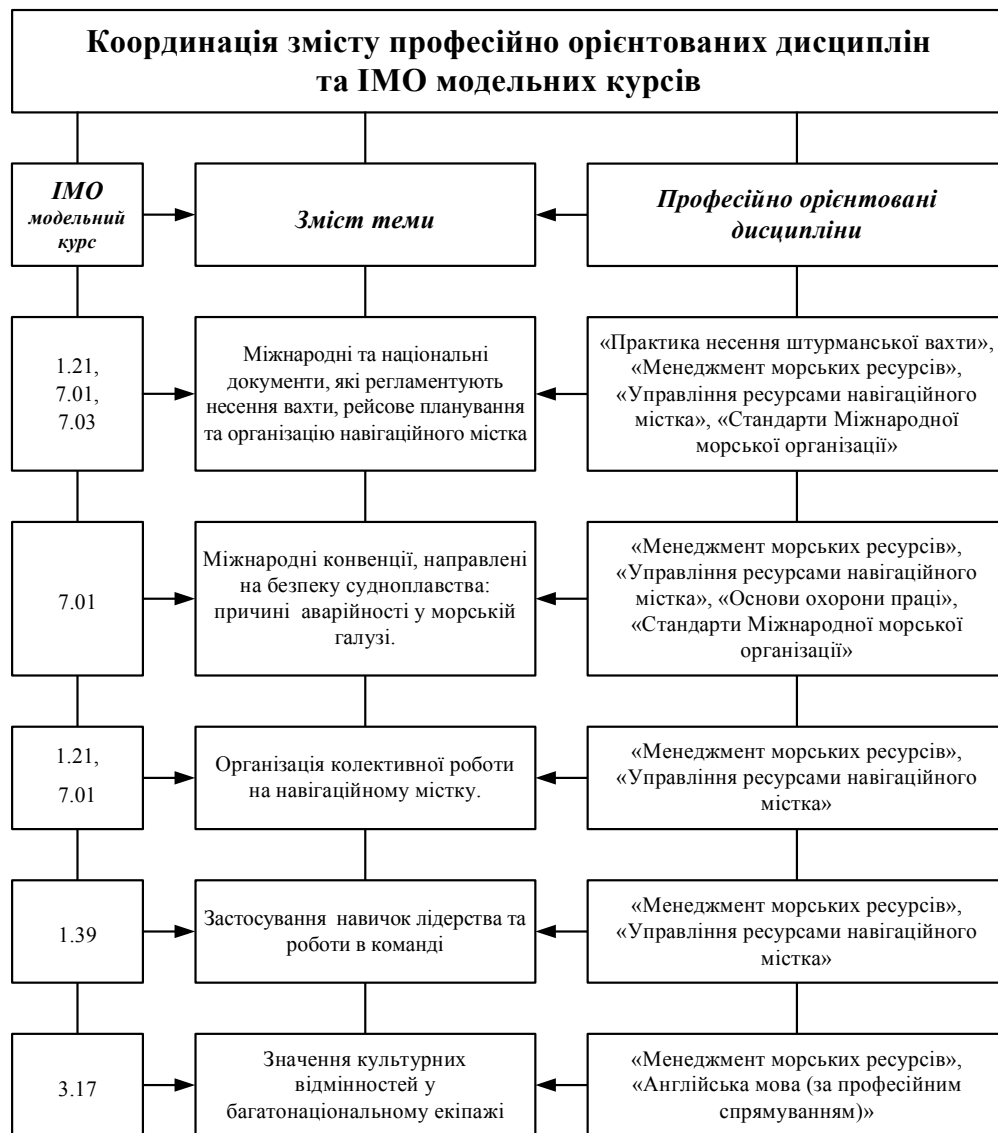

Рис. 1. Міждисциплінарні взаємозв'язки професійно орієнтованих дисциплін за тематичним принципом

Четверта тема “Застосування навичок лідерства та роботи в команді” є суміжною для дисциплін “Менеджмент морських ресурсів”, “Управління ресурсами навігаційного містка” та ІМО модельного курсу 1.39 “Лідерство та командна робота” [9]. Майбутні судноводії мають опанувати стратегіями щодо розвитку власних лідерських якостей, адже їх наявність гарантує позитивний результат професійної діяльності в умовах мультинаціонального екіпажу.

Основна робота під час вивчення п'ятої теми “Значення культурних відмінностей у багатонаціональному екіпажі” спрямована на цілеспрямоване оволодіння соціокультурними знаннями, вміннями та навичками, які безумовно необхідні у подальшій професійній діяльності майбутніх судноводіїв для забезпечення культурного порозуміння з іншими членами суднової команди – представниками різних національностей. Ефективність такої підготовки забезпечується взаємозв'язком між дисциплінами “Менеджмент морських ресурсів”, “Англійська мова (за професійним спрямуванням)” та ІМО модельним курсом 3.17 [10].

На основі запропонованих варіантів роботи з використанням взаємозв'язків між професійно орієнтованими дисциплінами, дійшли до висновку, що міждисциплінарна координація вимагає дотримання чітких правил та організаційних процедур. Вважаємо, що процес формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв відбуватиметься ефективніше за умови здійснення добре налагодженої та продуманої міждисциплінарної координації, яка слугує дієвим засобом для зміцнення зв'язків у навчанні професійно орієнтованих дисциплін.

Висновки. Дослідження показало, що дотримання вищезазначених умов забезпечує формування соціокультурної компетенції у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування. Варто також зазначити, що не треба недооцінювати жодної із визначених педагогічних умов. Оскільки тільки забезпечення їх сукупності, взаємозв'язку й взаємозумовленості сприятиме ефективному формуванню досліджуваної компетенції. Подальші наукові пошуки доцільно вести за такими напрямками: виявлення можливостей використання комунікаційно-інформаційних технологій та інтенсифікації навчальної діяльності у процесі соціокультурної підготовки майбутніх судноводіїв.

Література

1. Галузевий стандарт вищої освіти. Напрямок підготовки 6.070104 Морський та річковий транспорт / Міністерство освіти і науки України. – Офіц. вид. – Київ : Видавнформ ОНМА, 2012. – 24 с.
2. Гончаренко Л. А. Засоби мотивування студентів-судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі у процесі вивчення фахових дисциплін / Л. А. Гончаренко, О. О. Сморочинська // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / Херсонська академія неперервної освіти ; редкол.: В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2012. – Вип. 15. – С. 127–132.
3. Зайцева І. В. Мотивація учіння студентів / І. В. Зайцева. – Ірпінь : РВВ АДПС України, 2000. – 191 с.
4. Кулагин П. Г. Межпредметные связи в процессе обучения / П. Г. Кулагин. – М. : Просвещение, 1981. – 96 с.
5. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : книга для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – Москва : Просвещение, 1990. – 192 с. – (Психологическая наука – школе).
6. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб. : Питер, 2002. – 432 с.
7. Сорочан Т. М. Співтворчість – одна з ознак технології науково-методичного супроводу / Т. М. Сорочан // Активізація творчого потенціалу учнівської молоді в контексті глобалізації освіти : матеріали наук.-практ. конф. – Луганськ, 2012. – С. 34–40.
8. IMO Model Course 1.21. Personal Safety and Social Responsibility. – London : International Maritime Organization (IMO), 2000. – 64 p.
9. IMO Model Course 1.39. Leadership and Teamwork. – London : International Maritime Organization (IMO), 2014. – 49 p.
10. IMO Model Course 3.17. Maritime English. – London : International Maritime Organization (IMO), 2010. – 138 p.
11. IMO Model Course 7.01. Master and Chief Mate. – London : International Maritime Organization (IMO), 2014. – 486 p.
12. IMO Model Course 7.03. Officer in Charge of Navigational Watch. – London : International Maritime Organization (IMO), 1999. – 218 p.
13. Spencer-Oatey H. Intercultural Interaction : A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication (Research and Practice in Applied Linguistics) / H. Spencer-Oatey, P. Franklin. – Houndmills, Basingstoke : Palgrave, 2009. – 384 p.